

Poeten Tegnér I

Metrikdiskussionen i Tegnér's brevväxling med Carl Gustaf von Brinkman 1825

Jimmi Svensson, Lunds universitet

Frithiofs saga utkom i sin helhet första gången 1825. Delar hade tidigare publicerats i Götiska förbundets tidskrift *Iduna*. Som Tegnér's under långa tider mest lästa, beundrade och älskade verk, inte minst utomlands, har det naturligtvis blivit vida omskrivet. Även i versifikatoriskt hänseende har *Frithiofs saga* betraktats som något av kronjuvelen i Tegnér's produktion. De 24 "romanserna" erbjuder en provkarta över olika versmått, ett grepp som Tegnér lånade från dansken Adam Oehlenschlägers *Helge*.¹ Här återfinns såväl den rimmade vers som hade varit närmast allenarådande i svensk lyrik sedan 1600-talet som de antikiserande former som införts med nyklassicismen och romantiken, och därtill, i göticismens anda, försök att imitera eller anpassa fornnordiska versslag.

De senaste större undersökningarna av versifikationen i *Frithiofs saga* är från 1930-talet,² då konjunkturen för Tegnér i allmänhet och för vikingaromantikens och sentimentaliteten i det aktuella verket i synnerhet höll på att vända. Det retoriskt högstämmda, det stålblankt sentensartade och det formellt traditionella utgjorde ett stilideal som skulle få sig en kraftig törn i och med modernismens och den fria versens snart förestående genombrott. Även ett mer lekfullt parti, som när Frithiof i den inledande romansen jämför Ingeborgs bröst med gudinnans, kunde nu, om inte förr, klinga något unket eller löjeväckande:

Idunas barm är rik, och skönt
han hoppar under silke grönt;
jag vet ett silke, der det hoppar
LjusAlfer två med rosenknoppar.³

Brevväxlingen med den nära vännen Carl Gustaf von Brinkman (1764–1847) ger värdefulla insikter i Tegnér's värderingar i verstekniska och -estetiska frågor. I sina brev kan Tegnér för övrigt ofta framstå som mer avslappnad humoristisk och personlig än i sin diktning. "Jag fick på Nyårsdagen en Colik, som jag trodde skulle göra slut både på mitt poetiska och theologiska lif",⁴ kan den

nyvalde Växjöbiskopen (som dock ännu styrde sitt stift från Lund) skriva till sin vän.

Diskussionerna kring metrisk detalj- och principfrågor i den intensifierade korrespondensen under våren 1825, i samband med att Brinkman i Stockholm å Tegnérns vägnar övervakar tryckningen av *Frithiofs saga*, har ofta åberopats i forskningen, men har inte beskrivits och sammanfattats i sin helhet. I ett pågående forskningsprojekt fördjupar jag mig i de ofta diskuterade sambanden mellan versform och den mening den kan stå för i detta diktverk. Parallellt med att den äldre versforskningens syn på relationen mellan versform och skiftande "innehåll" eller "stämmningslägen" behöver återaktualiseras och revideras utifrån uppdaterade teorier och terminologier, är det nu även hög tid att ge en heltäckande och översiktlig beskrivning av vad som framkommer i Tegnérns och Brinkmans brevväxling. Detta kan sedan fungera som en inledning till vidare studier i Tegnérns versifikation.

Inledningsvis bör något sägas om Tegnérns stora respekt för Brinkman, inte enbart i metrisk fråga.⁵ Våren 1825 var Brinkman 61 år, Tegnér 42. Brinkman, sedan Tegnérns Stockholmsbesök 1823 en av dennes närmaste vänner, hade verkat som diplomat i Berlin, Paris och London och umgåtts med många av tidens stora kulturpersonligheter – exempelvis var han sedan skollåren god vän med Friedrich Schleiermacher. Nu hade han sedan många dragit sig tillbaka. Brinkman hade gett ut diktsamlingar på tyska, men också vunnit priser hos Svenska Akademien, där han invaldes 1828. *Svenskt biografiskt lexikon* uppger att självaste Goethe skulle ha rådgjort med Brinkman kring hexametern i *Hermann und Dorothea*, som utkom 1797⁶ – de tycks dock inte ha haft någon direkt kontakt förrän 1798, då Brinkman besökte Weimar och även träffade Schiller.⁷ Brinkman påminner gärna själv om sitt lysande umgänge i det förflutna:

Metriken är visserligen ett torrt och snillefattigt studium, men dock behöfver det ej urarta till pedantiskt och alldeles tanktomt gräl. Att jag fordom så fördjupat mig däruti var en tillfällighet, ty jag lefvde mycket med Klopstock, Voss, Wolf, Spalding, Humboldt och några andra under själva jäsningsperioden af metriken laglydigare utbildning i Tyskland.⁸

Tegnér bör hursomhelst ha varit imponerad, och Brinkmans roll som förbindelselänk till den stora världen framgår kanske allra tydligast när Tegnér vänder sig till honom med denna förfrågan: "Det har sagts mig att Goethe i en Tidsskrift som han ger ut nyligen ska ha yttrat något öfver Frithiof, förmodligen med anledning af Fru Hellvigs öfversättning. Känner du detta så meddela mig. Här finns ej skriften."⁹ Amalia von Helvig, som länge vistats i Sverige och vars viktiga översättning till tyska (som i sin helhet utkom följande år, 1826) överses av Brinkman, nämns ofta i brevväxlingen.

Dikterna i *Frithiofs saga* är som sagt skrivna på olika versmått med växlande ursprung. En viss stilblandning blir också en konsekvens av att verket anpassar ett fornnordiskt stoff till modern smak, och Tegnér uttrycker vid upprepade tillfällen sina betänkligheter: “Ämnet fordrar att det måste tingeras med en smula arkaism, utan att derföre vara alldeles urmodigt; men att här träffa den räta medelvägen har visserligen blott sällan lyckats mig. Vissa stycken äro för moderna, andra åter för gammaldags.”¹⁰ Det är tydligt att Tegnér också inbegriper versifikationen i detta. I en kommentar åtskilliga år senare kunde han motivera greppet – också mot bakgrund av att äldre epos så som *Iliaden* har ett enda, genomgående versmått – med att det “medför den fördelen att kunna omvexla versformen efter det särskilda innehållet”.¹¹ Detta senare argument förekommer dock inte i korrespondensen med Brinkman, och tyvärr diskuteras inte heller hur de tänker sig sådana samband. Med tanke på att verket redan är ett så gott som fullbordat faktum har de kanske inte heller anledning att göra det.

Denna tvehågsenhet inför blandningen hänger också samman med Tegnérns tidigare avståndstagande mot användning av antika versformer i svensk originaldiktning.¹² Tegnér skulle dock inte hålla fast vid sina estetiska principer i denna fråga. Hexametern används i “Frithiof tager arv efter sin fader” och sagans avslutning, “Försoningen”, är skriven på jambisk trimeter, det grekiska dramats talvers. Av ett annat brev framgår emellertid att han fortsatt är skeptisk till den nymodighet som detta innebär i svensk poesi (Stiernhielm hade visserligen infört hexametern redan i mitten av 1600-talet, men inte fått efterföljare på bred front förrän med romantiken):

Det är dessutom min öfvertygelse att den rimmade versen i vår Norröna tunga är den enda naturliga, följakteligen äfven den som kommer att bibehålla sig i längden, hvaremot de antika metriska formerna väl mer torde vara att anse som ett passagerit medel mot entonigheten af våra Jambiska versarter [...]¹³

Diskussionen i breven måste förstås mot bakgrund av den livliga samtida debatten om den “metriska” (det vill säga den antikiserande) versens användning på svenska.¹⁴ En vilja finns att använda bland annat hexameter på svenska, men antikens versifikation, som bygger på kvantitet (långa och korta stavelser) har inte helt anpassats till det germanska systemet, som snarare bygger på tryckaccent. Brinkman sätter i någon mån fingret på det i dessa rader, där han talar om en versrad som han förmår Tegnér att ändra (på grund ett metriskt problem med ordet “Konungslig”) och där han nämner en av tidens teoretiker i ämnet:

Vad emellertid kvantiteten af Konungslig beträffar, så förmodar jag något missförstånd oss emellan, och detta missförstånd röjer sig mer eller mindre i alla våra stridsskrifter ut den så kallade nyare Metriken, och

synes mig äfven hafva förvillat Regnér vid dess första försök – nemligen en ovillkorlig förblandning af tonlängd och tonvigt.¹⁵

Brinkman menar således att man förväxlar det antika systemet, som bygger på kvantitet, det vill säga långa och korta stavelser, tonlängd, och det germanska, som snarare bygger på accentuering. För en sentida betraktare, avsevärt mindre bekant med latin och grekiska, kan denna sammanblandning dock verka naturlig och oundviklig, om man försöker tillämpa det antika systemet på ett germanskt språk. Brinkman tycks inte heller, till skillnad från senare verslära, skilja mellan naturlig prosodi och metriskt schema.

Hur djupt förankrad i antikens versfötter och kvantitetstänkande även Tegnér är gör sig påmint, som Otto Sylwan har visat, genom de terminologiska svårigheter han hamnar i när han försöker förklara sig sedan Brinkman anmärkt på vissa anapester (x x X) i den icke-antikiserande "Vikingabalk".¹⁶ Enligt Brinkman kan exempelvis "Viking sove på sköld" eller "Och tre år har förgått" inte läsas, som de borde, som två anapester, eftersom betoning eller längd (också) borde ligga på "Viking" respektive "tre".¹⁷ Enligt ett modernt synsätt handlar det här om en *birytmisk* spänning mellan metern, det vill säga det anapestiska mönstret, som etablerats i föregående rader, och därför, trots allt, är förnimbart i mer avvikande rader, och den naturliga prosodin, talrytmen, vilken i själva verket bidrar med en nödvändig variation för att rytmen inte ska bli alltför uppenbar och monoton. Teorin om birytmiken, som härrör från den ryska formalismen, skulle dock inte slå igenom i västerländsk versforskning förrän under andra halvan av 1900-talet.¹⁸

"Vikingabalk" figurerar även i ett annat sammanhang. Brinkman föreslår att dess långa versrader skulle kunna delas i två, då detta enkelt låter sig göras metriskt.¹⁹ Något liknande gäller för "Frithiof kommer till kung Ring" och "Frithiofs frestelse" – långa rader som metriskt sett är jämnt tudelade. Tegnér motsätter sig dock en grafisk tudelning

emedan på detta sätt skulle uppkomma fyrradiga Strofer med blott ett rim. Men för sådana har jag alltid haft afsky och kan ej påminna mig att jag nånsin gjort en enda. Kan jag ej rimma fullt så kastar jag mig heldre in i blankversen. Emedlertid underställer jag dig dessa betänkligheter, och om Du finner dem ogrundade vill och bör jag ej vara envis.²⁰

Möjligen borde Brinkman inte ha godtagit detta – de långa versraderna i "Vikingabalk" måste i de flesta utgåvor ändå brytas på flera ställen, oftast på ett mindre harmoniskt tilltalande sätt än om det hade gjorts så som Brinkman först föreslog.

Men huvudsakligen gäller diskussionen, främst driven av den mer teoretiskt intresserade Brinkman, de antikiserande formerna. Brinkmans filologiskt välgrundade och stränga inställning kan illustreras utifrån följande

hexameterrad (accentuerade/“långa” stavelser markerade med X och kursiverade, oaccentuerade/“korta” markerade med x):

En äter surkål och fläsk, och en ann super brännvin som vatten²¹
X xx X x x X x x X xx X x x X x

Enligt Brinkman påstår Carl Gustaf af Leopold, den gamle blinde gustavianen, för vilken han högläser *Frithiofs saga*, att versen är helt korrekt. Det är lätt att utifrån breven föreställa sig Brinkmans och den instämmande Tegnérns leenden över den för dem så uppenbart tokiga raden.²² Men för en sentida läsare kan det vara svårt att hitta något fel med den, och senare hexameterdiktare som Runeberg eller Strindberg hade troligen låtit den passera. Versen kan utan vidare läsas så, att vi uppfattar ett jämt tidsavstånd mellan de sex accentuerade eller starkbetonade stavelserna, vilket är det väsentliga enligt modernare verslära. Men Brinkman och med honom Tegnér skulle säga (detaljkommentarer tycks alltså överflödiga dem emellan i det här fallet), att här finns flera “långa” stavelser som står där det borde ha varit en “kort”. Detta gäller första stavelsen i “äter”, andra i “surkål”, första i “super” och andra i “brännvin”. Exempelvis “surkål och” skulle då innehålla två långa och en kort stavelse (X X x). Daktyl (X x x) kan fritt ersättas av eller växla med spondé (X X) i antik hexameter, eftersom summan av en lång och två korta å ena sidan och av två långa å den andra är densamma. Flertalet av Leopolds föregivna versfötter skulle däremot vara för långa. Senare räknar man för övrigt inte längre med förekomsten av spondéer i svensk vers, varvid dessa i hexametern istället kan ersättas av trokéer (X x).²³

Tegnér håller allt som oftast med den lärde Brinkman. Ibland värjer han sig dock mot en alltför sträng tillämpning av det antika regelverket på svenskan, och mot utpräglad teoretiska överväganden. Han markerar ibland ett ointresse eller en ovilja att diskutera verstekniska frågor: “Dock nog och för mycket om Metrik, som alltid förefallit mig tråkig.”²⁴ Detta kan möjligen förvåna, med tanke på hur överlägset väl han har ansetts behärska konsten. Men Tegnér är i första hand en versens mästare i praktiken. Här föreslår han – möjligen för att slippa vidare diskussioner – Brinkman att istället skriva en bok i ämnet, och passar på att hävda känslans och intuitionens företräde:

Det vore verkligen en fördel för vår Litteratur om du ville åtaga dig mödan att skriva oss en Metrik. Dock torde väl häri som i all konst praxis böra föregå teorien, för att få den sistnämnde bestämd i detaljerna. Hade vi endast ett stort, i prosodiskt afseende fullkomnadt metriskt Poëm, så abstraherades relgorna bäst derutur. Den som skrefve ett sådant behöfde icke just derföre att känna dem annorlunda än genom en dunkel känsla; ty det väsendtliga häri kommer väl ändå ytterst an på tact och instinct.²⁵

Fotnoter

1. Tillkomst, influenser, utgivning etc. redovisas i redaktörens "Vägen till Frithiofs saga", i Esaias Tegnér's samlade dikter: Del 4, Frithiofs saga, red. Åke K.G. Lundquist, Bjärred: Tegnér'samfundet, 1986, s. 153–186.
2. Otto Sylwan, Den svenska versen från 1600-talets början: En litteraturhistorisk översikt: III Romantiken, Göteborg: Göteborgs högskolas årsskrift, 1934, särskilt s. 66–71 och Nils Svanberg, Tegnérstudier: Stildrag i lyriken till 1826, Stockholm: Geber, 1939, s. 95–101.
3. Tegnér, Samlade dikter 4, s. 11.
4. Tegnér till Brinkman 29/1 1825, i Esaias Tegnér's brev: Del 3, 1824–1825, red. Nils Palmberg, Malmö: Allhem, 1954, s. 182.
5. Se även Ewert Wrangel, Brinkman och Tegnér: Ett vänskapsförhållande, Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1906, där även en del av brevväxlingen återges, men utan fokus på metrik.
6. "Brinkman, Carl Gustaf von", i Svenskt biografiskt lexikon 6 (art. av Hilma Borelius), Stockholm: Bonniers, 1926, s. 289 f.
7. Brevväxlingen med Goethe, jämte kommentarer, finns tryckt i Goethe-Jahrbuch 17, hrsg. A. Leitzmann, Frankfurt: Goethe-Gesellschaft, 1896, s. 30–42.
8. Brinkman till Tegnér 25/3 1825, Brinkmanska arkivet, Trolle-Ljungby (en kopia av hela brevväxlingen mellan Brinkman och Tegnér finns på Lunds universitetsbibliotek).
9. Tegnér till Brinkman 29/1 1825, Brev 3, s.186; Brinkman svarar på detta 10/2.
10. Tegnér till Brinkman 29/1 1825, Brev 3, s. 185.
11. Esaias Tegnér, "Anmärkningar såsom inledning till Frithiofs saga" [ur ett brev daterat 22/4 1839], i Samlade dikter 4, s. 150.
12. Se t.ex. brev till Geijer 17/2 1811, i Esaias Tegnér's brev: Del 1, 1793–1817, red. Nils Palmberg, Malmö: Allhem, 1953, s. 196.
13. Tegnér till Brinkman 24/4 1825, Brev 3, s. 243.
14. Om denna, se vidare Sylwan, Den svenska versen 3.
15. Brinkman till Tegnér 18/3; om versraden i fråga skriver Brinkman även 4/3 och Tegnér 10/3 och 27/3.
16. Otto Sylwan, Versen i Tegnér's Fritjofs saga, Göteborg, 1927), s. 5 f. (om Tegnér's brev till Brinkman 7/4 1825); se även Sylwan, Den svenska versen 3, s. 68 f.
17. Brinkman till Tegnér 25/3 1825.
18. Se vidare Eva Lilja, Svensk metrik, Stockholm: Norstedts, 2006, t.ex. s. 399 f.
19. Brinkman till Tegnér 8/3 1825.
20. Tegnér till Brinkman 17/3 1825, Brev 3. s. 207.
21. Brinkman till Tegnér 25/3 1825.
22. Tegnér till Brinkman 7/4 1825, Brev 3, s. 228.
23. Se vidare Lilja, Svensk metrik, s. 241–245.

24. Tegnér till Brinkman 17/3 1825, Brev 3, s. 208.
25. Tegnér till Brinkman 27/3 1825, Brev 3, s. 215.